

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

A főnévi csoport (folyt.): belső szerkezete.
Főnévi „esetek”: az NP szerepe a mondatban

2023. október 18.

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- Szabályos igék *qal*-ban

Ismétlés a következő órára

Az elsőéves anyagból

- Szabályos igék *piel*-ban, *pual*-ban, *hitpael*-ben

Témaválasztás házi dolgozatra

Kérdések

az olvasmányokkal kapcsolatban?

A főnévi csoport (NP = noun phrase)

- Olyan szó szerkezet (*phrase*), amely

Szemantikailag: entitást vagy entitások egy csoportját jelöli.

Funkcióját tekintve,

a főnév funkcióit tölti be a mondatban:

- alany,
- állítmány főnévi része,
- tárgy,
- ragozva vagy P tárgyaként határozó,
- birtokos jelző,
- értelmező, főnévi minőségjelző stb.

Belső szerkezetét tekintve,

- tulajdonnév,
- jelzős szerkezet,
- birtokos szerkezet,
- mellékmondatral módosított főnév,
- névmás,
- stb.

A főnévi csoport (NP) belső szerkezete

A főnévi csoportban előfordulhat:

- Tulajdonnév
- Névmás: önálló névmás vagy névmás szuffixum formájában
- Névelő + főnév
- Főnév + főnév: constructus-os szerkezet / birtokos (?) szerkezet
- Főnév + főnév: értelmezős szerkezet
- Főnév + melléknév, számnév: minőségjelzős, mennyiségjelzős szerkezet
- Főnév + azt módosító vonatkozó alárendelt mellékmondat
- Determinativum + főnév... Például: *minden...*
- ...

A főnévi csoport (NP) funkciója a mondatban

A főnévi csoport lehet a mondatban:

- **Alany**
  - **Állítmány névszói része**
  - **Megszólítás (vocativus)**
  - **Mondat elejére kiemelt NP**
  - **Tárgy**
  - **Határozói accusativus**
  - **Birtokos**
  - **Elöljáró tárgya: P + NP → PP (*prepositional phrase*)**
-
- The diagram consists of three vertical curly braces on the right side of the list, each grouping a set of items. The top brace is red and groups the first four items. The middle brace is blue and groups the next three items. The bottom brace is green and groups the final item. To the right of each brace is a label in the same color as the brace, indicating the grammatical function group.
- nominativus-i funkciók**
  - accusativus-i funkciók**
  - genitivus-i funkciók**

Arnold & Choi 2.4–2.7

2.4 Értelmező (appozíció)

- Szemben a constructus-os szerkezettel,

status absolutus (*leadword*, alaptag)

+

status absolutus (*apposition*, értelmező)

- egyeznek nemben, számban, határozottságban
- azonos szintaktikai funkció
- azonos referencia a külvilágban
- fordítás: gyakran melléknévvel vagy módosító mellékmondattal

2.4 Értelmező (appozíció)

Constructus-os szerkezet	Értelmezős szerkezet	Mellékneves szerkezet
		
<p>Az <i>alaptag</i> és a <i>módosító referenciája</i> a külvilágban: két különböző entitás.</p>	<p>Az <i>alaptag</i> és a <i>módosító referenciája</i> a külvilágban: ugyanaz az entitás, amelyet az alaptag meghatároz, és a második szó tovább „finomít” (vagy „módosít”).</p>	
<p>A szerkezet e két entitás közötti viszonyt írja le: például birtokviszonyt birtokos jelzővel.</p>	<p>A két szó azonos szintaktikai funkciót tölt be a mondatban: például egyszerre alany/tárgy/stb.</p>	<p>A melléknév a főnév minőségjelzője.</p>

2.4 Értelmező (appozíció)

Constructus-os szerkezet	Értelmezős szerkezet	Mellékneves szerkezet
Főnév <i>status constructus</i> -ban + Főnév <i>status absolutus</i> -ban	Főnév <i>status absolutus</i> -ban + Főnév <i>status absolutus</i> -ban	Főnév <i>status absolutus</i> -ban + Melléknév
<i>Az alaptag és a módosító nem egyezik.</i>	<i>Az alaptag és a módosító egyezik nemben, számban, határozottságban (és esetben).</i>	
<i>Az alaptag és a módosító referenciája a külvilágban: két különböző entitás.</i>	<i>Az alaptag és a módosító referenciája a külvilágban: ugyanaz az entitás, amelyet az alaptag meghatároz, és a második szó tovább „finomít” (vagy „módosít”).</i>	
A szerkezet e két entitás közötti viszonyt írja le: például birtokviszonyt birtokos jelzővel.	A két szó azonos szintaktikai funkciót tölt be a mondatban: például egyszerre alany/tárgy/stb.	A melléknév a főnév minőségjelzője.

2.4 Értelmező (appozíció)

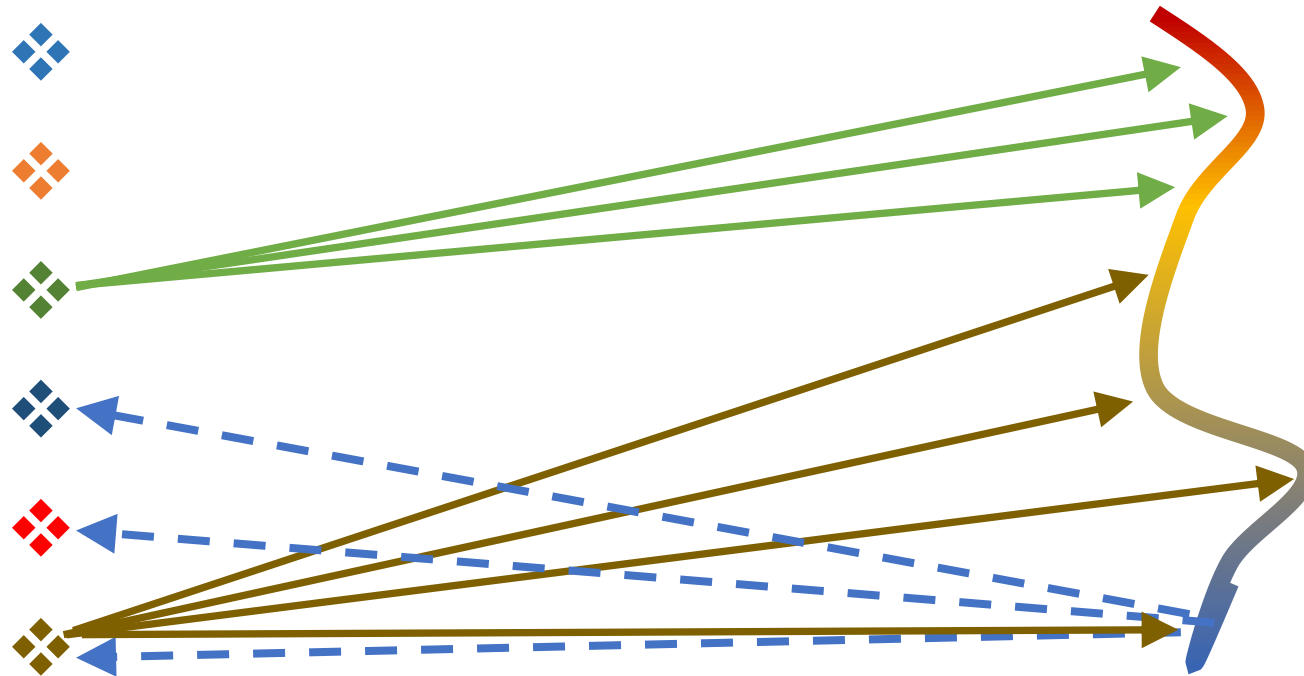
- 2.4.1 *Species*: az értelmező az alaptag alkategóriája
- 2.4.2 *Attributive*: az értelmező az alaptag minőségjelzője
- 2.4.3 *Material*: az értelmező az alaptag anyagát határozza meg
- 2.4.4 *Measure*: az alaptag szám/mennyiség,
amennyi az értelmezőből van (cf. *genitivus partitivus*)
- 2.4.5 *Explicative*: az alaptag az értelmező kategóriáját határozza meg

Utóbbi kettő esetén az értelmező és az alaptag sorrendje megfordulhat.

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetnek ki?

„Birtokos” / *constructus*-os szerkezet és értelmezős szerkezet

**Két különböző forma ugyanazt
a funkciót képes betölteni**

Funkció	„Birtokos”, avagy <i>constructus</i> -os szerkezet	Értelmezős szerkezet
<i>Attributive</i>	אֲמָרִי אֵמֶת	אֲמָרִים אֵמֶת
<i>Material</i>	כָּלִי-כֶסֶף	הַבָּקָר הַנֶּחֱנֵשֶׁת
<i>Measure</i>	שִׁבְעַת יָמִים שִׁבְעַת הַיָּמִים	שִׁבְעָה בָּנִים
<i>Explicative</i>	נֶהַר-פָּרָת	לְמֶן-הַנֶּהָר פָּרָת

Mindkettő:
Mislé 22:21

2.5 Adjectives = melléknevek – mondattani szerepei

- 2.5.1 *Attributive:* jelzői szerep

Héber: egyezik főnévvel nemben, számban és határozottságban is.

- 2.5.2 *Predicate:* állítmányi szerep

Héber: egyezik főnévvel nemben, számban, de nem határozottságban.

- 2.5.3 *Substantive:* főnévi használat (a melléknévből főnév lesz)

- 2.5.4 *Comparative:* középfok (*mi-*)

Superlative: felsőfok (*be-*)

2.6 Határozottság

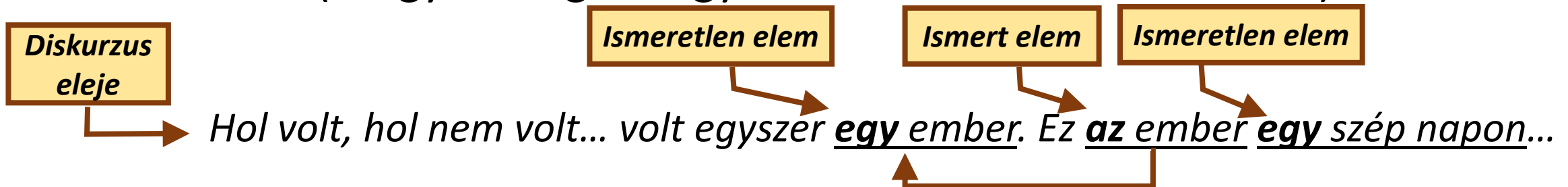
A világ nyelvei között nagy eltérések vannak abban, hogy kifejezik-e a határozottságot, határozatlanságot, és ha igen, milyen nyelvi eszközökkel teszik.

- Főnév (főnévi szerkezet) BH-ben
  - határozatlan (*indefinite, indeterminate*):
nincs névelő (vagy néha *eḥad/aḥat* számnévvel)
  - határozott: (a) határozott névelő, (b) birtokos szuffixum,
(c) *constructus*-os szerkezetben, (d) tulajdonnév.
- Héberben a határozottságnak fontos szintaktikai következményei vannak: egyeztetés határozottság tekintetében, valamint Acc esetben תא.
- A határozottság használata/ a határozott névelő jelentése:
a BH-beli használat nem teljesen azonos sem a magyarral, sem az angollal, sem az ivrittel!

2.6 Határozottság

A diskurzus-szemantika alapjai

- Diskurzus:
narrátor + hallgatóság   vagy   párbeszéd résztvevői.
- Ahogy halad a diskurzus, úgy alakul a diskurzus résztvevői közös ismerete.
- A diskurzus során egy-egy beszélő *beemelhet* a diskurzusba egy-egy új elemet, entitást,   amely ezáltal a diskurzus fókuszába kerül.
- Névmások, határozott főnevek, stb. már *ismert*, azaz a diskurzusba már beemelt (és így a hallgató figyelmének is a fókuszában álló) elemre utalnak.

2.6 Határozottság

- A határozottság jelölése: nem teljesen azonos magyarral, angollal, ivrittel
- *Referential*: a diskurzusba már beemelt (ismert) elemre hivatkozás
- *Vocative*: megszólítás (a diskurzus résztvevőjének a bevonása)
- Egyes tulajdonnevekkel: a tulajdonnév részévé vált. (Tulajdonnév: egyedi entitás a világban, így automatikusan része a diskurzusnak.)
- *Solitary*: egyedi entitás a világban (automatikusan része a diskurzusnak)
- *Generic*: általános fogalom (automatikusan része a diskurzusnak)
- *Demonstrative*: rámutatás (*deixis*, *deiktikus* szerep – a névelő eredete)
- *Possessive*: tulajdonosa már ismert (tulajdonos már része a diskurzusnak, rajta keresztül a még nem említett tulajdon is)

2.6 Határozottság

A határozott névelő jelentése nem magától értetődő:

- Apa: *Nem a lakásban biciklizünk, hanem az utcán.*
- Hanna (2;11): *Melyik utcán?*

Hanna a (magyar) határozott névelő melyik jelentését ismeri,
és melyiket nem?

2.7 Számnevek

- Tőszámnév (*cardinal*)
- Sorszámnév (*ordinal*)
- Törtszámnév
- Határozott és határozatlan számnevek
- Sokszorosítás (*multiplication*)
- „Szétosztás” (*distribution*)

Arnold & Choi 2.1:

A nominativus

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei</i>
		<i>= ragozott előjárók</i>

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
alany		nulmorféma (∅)
állítmány főnévi része	nominativus	morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)
megszólitott		
topik / fókusz	accusativus	előjáró (pl. et)
tárgy		
hely[határozó]	genitivus	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]		
...	...	személyes névmások esetei = ragozott előjárók

A nominativust kifejező morfológiai eszközök:

- Főnév, melléknév: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-u > ∅ törlés kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)

- Személyes névmás: önálló személyes névmásokkal
(... הוא, היא, אתה, את, אנכי \ אני...)

[valamint: személyragok az ige – nézőpont kérdése:
a személyes névmás megjelenési formája v. egyeztetés?]

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

A nominativus szintaktikai viselkedése:

- Egyeztetés állítmánnyal?

Ha alany, van egyeztetés. Egyébként... *(ld. a következő diákat).*

- Szórendi helye?

(ld. a következő diákat, valamint a félév későbbi óráit).

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

Szintaktikai eset, morfológiai eset	
Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Morfológiai eszközök
alany	nulldorzéma (0)
állítmány főnévi része	morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)
megszólított	előjáró (pl. et)
topik / fókusz	
tárgy	
hely[határozó]	személyragok (pl. -o, -ah...)
birtokos[jelző]	
...	személyes névmások esetei = ragozott előjárók

A nominativus által használt szintaktikai pozíciók, szemantikai funkciók:

- 2.1.1 Alany (*subject*) (1)
- 2.1.2 Állítmány névszói része (*predicate nominative*, állítmányi nominativus) (1)
- 2.1.3 Vocativus („megszólító eset”) (2)
- 2.1.4 Nominativusi absolutus (*casus pendens*) (3)

Kiemelt főnév (főnévi szerkezet) + *témaisméltó névmás*

(1) Dávid a király. (2a) Dávid, király vagy. (2b) Dávid, te vagy a király. (3) Dávid, ő a király.

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.1 Alany (*subject*)

- Egyezik nemben, számban és személyben
(de határozottságban nem) az állítmánnyal.
- Alapszórend: VSO, tehát az ige / állítmány után.
- Néha a mondat elejére kerül.

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.2 Állítmány névszói része

(*predicate nominative*, állítmányi nominativus)

- Alapszórend: VSO, tehát a mondat végén.
- Néha a mondat későbbi részébe kerül (*description*, ld. 5.1.1).
- Állítmány igei és névszói része közt nincs egyeztetés.
- Tankönyvünk szerint csak a főnév nominativusa tartozik ide (vö. 2.1.2 utolsó mondata), de a melléknév, stb. nominativusáról is lehetne ugyanígy beszélni (vö. pl. 2.5.2).

5.1.1 Leírás (*description*):

OS אֶתֶּה הָאִישׁ (2Sám 12,7)

Azonosítás (*identification*):

SO כִּי־נִבְרָא הוּא (Gen 20,7)

Te [egy] király vagy:

„te” és „vagy”: sg. 2, határozott

„[egy] király”: sg. 3, határozatlan

Lábjegyzet: néhány meglepő eset, amikor az ige és az állítmány névszói része nem egyezik számban vagy nemben (hanem az ige az alannyal egyezik):

- (1) *Álmomban két macska voltam.* (Karinthy Frigyes)
- (2) *The star attractions in the museum were the art.* ([link](#))
- (3) *The real draw of this restaurant is the desserts.* ([link](#))
- (4) דנה אינטרנשיונל הייתה פעם בן. ([link](#))

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.3 Vocativus („megszólító eset”)

„Szervetlenül” kapcsolódik a mondathoz, ezért:

שָׁמַע יִשְׂרָאֵל (Deut 6,5)
בְּ-יָמֵי אֲתָהּ הַנֶּעַר (1 Sám 17,58)
הוֹשָׁעָה הַמֶּלֶךְ (2 Sám 14,4)

- Nem egyezik az alannyal és az igei állítmánnyal („Ó, Dávid, te vagy a király!”)
- Szeret a mondat elejére vagy a mondat végére kerülni.
- Valamint: a héberben a *vocativus* általában határozott:

névelőt szokott kapni, ha kaphat (pl. הַמֶּלֶךְ, de דוד). Vö. 2.6.2.

Példa: Jes 42,18: הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעֲוָרִים הִבִּיטוּ לְרֵאוֹת
Ti siketek, halljatok! Ti vakok, nézzetek föl, és lássatok! (RUF)

2.1 Nominativus: az önmagában álló főnév esete

- 2.1.4 Nominativusi absolutus (casus pendens)

Kiemelt főnév (főnévi szerkezet) + *témaismétlő névmás*

„Szervetlenül” kapcsolódik a mondathoz, ezért:

- Kiemelve a mondat elé nominativusi esetben, majd
- a mondaton belül névmásként megismételve, a megfelelő formában és pozícióban.
- Mi a kiemelés oka? → Topik, fókusz, túl hosszú mondatrész, stb.

TÉMAISMÉTLŐ NÉVMÁS

Nominativusi absolutus (*casus pendens*) – példák

- Lev 11,41 (túl hosszú + a témaismétlő névmás alappozícióban)

וְכָל-הַשָּׂרִיז הַשָּׂרִיז עַל-הָאָרֶץ יִשְׁקֹז הוּא

'És minden, a földön mászó csúszómászó – **az** utálatosság [tisztátalan]'

- Gen 17,4 (egy birtokosjelző kiemelve topikként)

אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ

'Ami engem illet, íme a szövetség**em** veled.'

Van-e példa, ahol témaismétlő névmás = ragozott prepozíció?

- Gen 3,12 (túl hosszú + a témaismétlő névmás is fókuszpozícióban)

הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַתָּה לִּי מִן-הָעֵץ

Nominativusi absolutus (*casus pendens*) – példák

*BT véleménye: kellene egy anyanyelvi beszélő és egy hangfelvétel...
Én (2)-re szavazok...*

- Gen 36,8

עֵשָׂו הוּא אֶדוֹם

Két elemzés, és így két jelentés is lehetséges: [Waltke & O'Connor 1990:131]

- (1) alany + pleonasztikus (redundáns) névmás ***mint kopula*** + állítmány

Jelentés: 'Ézsau Edom' = 'Esau is Edom'

- (2) topik + témaismétlő névmás ***mint alany*** + állítmány

Jelentés: 'Ézsau – Edom' = 'Ami Ézsaut illeti, ő Edom' =
'As for Esau, he is Edom'

Héber alapszórend VSO, de módosulhat:

- Topikalizáció (vö. *A gyerek megette a kenyeret, a felnőtt pedig...*)

Gen 3,15: **הוא** יְשׁוּפֶנֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֵנּוּ עֵקֶב
ő [az asszony utódja] a fejedet tapossa, és te [a kígyó] a sarkába marsz.

Gen 13,12: **אֲבָרָם** יָשַׁב בְּאֶרֶץ-כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכְּפֹר

- Fókusz (vö. *A GYEREK ette meg a kenyeret, nem pedig a felnőtt.*)

Zsolt 100,3: **הוא**-עָשָׂנוּ וְלֹא (וְלוֹ) אֲנַחְנוּ
ő [Isten] alkotott minket, és ~~az övéi vagyunk~~ / és nem mi.

Jer 1,11: מֶה-אַתָּה רֹאֵה יְרֵמְיָהוּ וְאַמֵּר מִקֵּל שְׂקֹד אֲנִי רֹאֵה

Arnold & Choi 2.3: *accusativus*

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

EMLÉKEZNEK:

Feltételezett
proto-sémi
esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(*obliquus* = *acc* + *gen.*)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport
adott szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma ($\emptyset$)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előljáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előljárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókus</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>		
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Az accusativus kifejezése:

- Névszók: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-a > ∅ törlődik kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)
Határozott főnév előtt *et* (את) prepozíció.
- Személyes névmás: tárgyi szuffixumok az igén (...ן-, -ה-, -ו-)
vagy személyes névmások accusativusa (...אותה, אותו)

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókus</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Iránytárgy (*affected*): *az igével kifejezett cselekvés a már létező tárgyra „irányul”.*
- Eredménytárgy (*effected*): *az ige / cselekvés eredményeképp jön létre a tárgy.*
- Belső tárgy (*internal*): *a tárgy redundáns, fogalmilag az ige része („biblikus stílus”).*
- (Fakultatív) bővítmény: *intranszitiv ige tárgyat kapva új, tranzitív jelentéssel bővül.*
- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

• 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: תא prepozíció, ha határozott!

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Belső tárgy, például

- 2.3.1 Tárgy (*object*)
    - Iránytárgy (*affected*): **וַיִּחְרַד יִצְחָק תְּרַדָּה גְדֻלָּה עַד-מְאֹד** (Gen 27,33) *Izsák nagy félelmet félt.*
    - Iránytárgy (*affected*): **תָּטֵא תְּטָא יְרוּשָׁלַם** (Sir 1,8) *Jeruzsálem bünt bűnözött.*
    - Eredménytárgy (*effected*): *az ige / cselekvés eredményeképp jön létre a tárgy.*
    - Belső tárgy (*internal*): *a tárgy redundáns, fogalmilag az ige része („biblikus stílus”).*
    - (Fakultatív) bővítmény: *intranszitiv ige tárgyat kapva új, tranzitív jelentéssel bővül.*
    - Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*
  - 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény
- „Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: **תא** prepozíció, ha határozott?

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

Megjegyzés: a magyar nyelvészetben kettős tárgy: *Láttam elmenni a vonatot.*

• 2.3.1 Tárgy (*object*)

- Kettős tárgy: *bár szemantikailag kifejezhetnek mást is, mint a hagyományos tárgy, de morfológiai-szintaktikai szempontból mindkét vonzat accusativus/tárgy.*

Ha az igének (legalább) három vonzata van, az **alany** mellett **B** és **C**:

magyarul mindig három különböző eset, de angolul és héberül lehet kétszer accusativus!

*(De legalábbis valami hasonló: ugyanis nem **את בית-אל** van!)*

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת-שֵׁם הַמָּקוֹם (...) בֵּית-אֵל (Gen. 35:15)

And *Jacob* called *the [name of the] place* (...) *Beit-El*. És *Jákob* *a hely [nevé]t* elnevezte *Bétélnek*.

(1) Műveltetés: *valaki* *valakivel* *valamit* *csináltat.*

(2) Egyéb esetek, például: *valaki* *valamit* *valamilyenné* *tesz.*

Ajándékozok *neki egy könyvet.*
Megajándékozom *őt egy könyvvel.* } magyarul is lehet mindkét vonzat tárgy!

valaki *valakinek* *valamit* *ad / tanít.*

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בַּיִת פְּרָעָה ... és elvitték a nőt [Sárát] a fáraó házába. (Gen. 12:15)

- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

Diakrón [történeti] nyelvészeti szempontból:

- Más sémi nyelvekben megfigyelhető, és ezért feltételezhető, hogy létezett a proto-sémitől a proto-héberig is: –a– accusativus kifejezhetett határozót is.
- A bibliai héber utáni korban ez a jelenség megszűnt: egyes alakok határozószóként *grammatikalizálódtak* (pl. הַיּוֹם 'ma'), egyébként kötelező kitenni az előljárókat.
- Bibliai H: valószínűleg átmeneti kor, *már* nincs esetrag, *még* nem kötelező az előljáró.

Szinkrón [leíró] nyelvészeti szempontból:

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בַּיִת פְּרָעָה ... és elvitték a nőt [Sárát] a fáraó házába. (Gen. 12:15)

- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

Diakrón [történeti] nyelvészeti szempont:

- ...

*Diakrón nyelvészet: a nyelvi jelenségek időbeli változása.
Szinkrón nyelvészet: pillanatfelvétel a nyelvi rendszerről.*

Szinkrón [leíró] nyelvészeti szempontból:

egy negyedik szintaktikai esetről lenne szó, nem *accusativusról*: „*határozói eset*”?

- Főnév: előjáró nélkül is kifejezhet határozói jelentést.
- Határozott főnév **nem** kap את prepozíciót.
- Névmás: ragozott előjáró (pl. ...בה, בו) v. határozószó (pl. שם), nem acc. (... ,אותה, אותו).

2.3 Accusativus: az igéhez kapcsolódó főnév esete

- 2.3.1 Tárgy (*object*)
- 2.3.2 Határozói accusativus: hely, idő, mód, állapot, specifikáció, anyag, eredmény

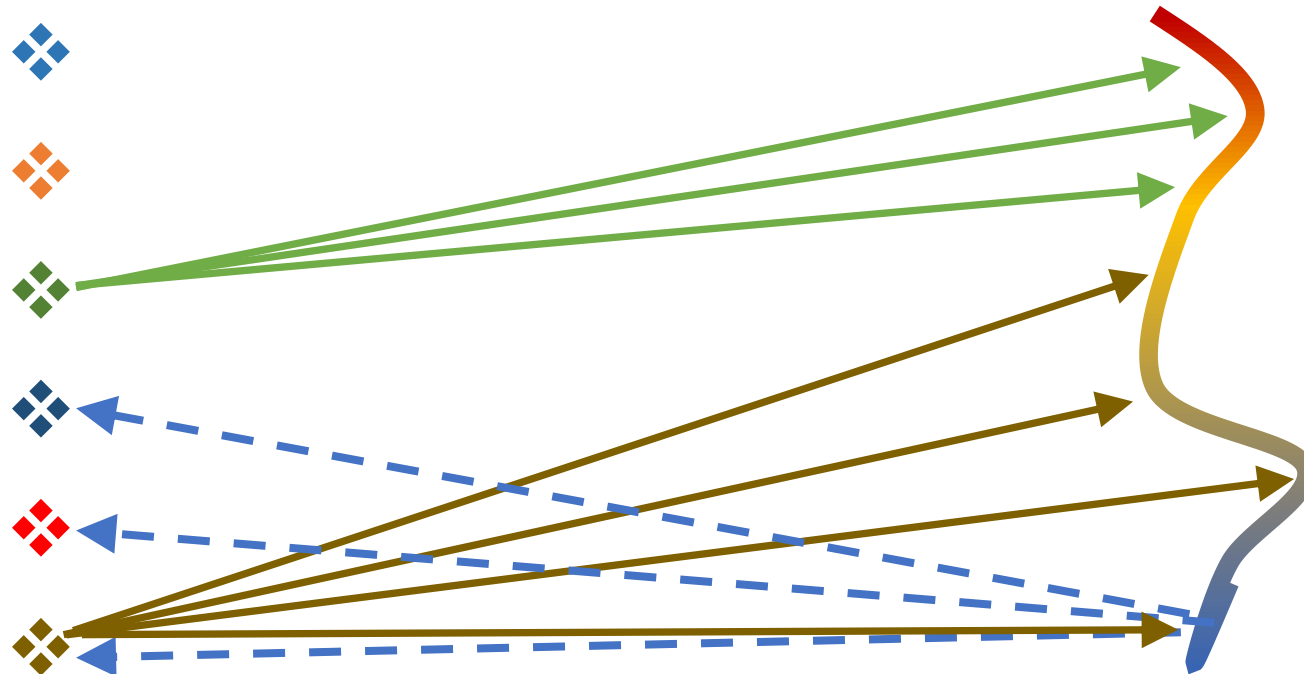
„Bizonyíték” arra, hogy valami héberben tárgy/acc. esetben áll: ׀א prepozíció, ha határozott?

Az esetrendszerrel rendelkező sémi nyelvekben az *accusativus* (-a- szuffixum a főnév végén) valóban sok esetben használatos határozói funkciókban. Azonban a tankönyvi példák nagy részénél hiányzik az ׀א prepozíció a határozott főnév előtt. (Bár a határozott tárgyat jelző előjáró lehet fakultatív, ezekben az esetekben gyakran tilos az ׀א.) Tehát itt a főnév mégsem tárgyesetben áll? Lehetséges válaszok: (1a) Vagy egy újabb, negyedik eset, (1b) vagy az accusativus egy alfaja szerepel ezekben a példákban, amely nem használja a határozott tárgyi előjárót. (2) Nem főnevekről van szó, hanem (főnévi eredetű, de grammatikalizálódott) határozószókról.

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika) (ismétlés)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

*Eddig: az accusativushoz,
mint formához, milyen
jelentések tartoznak?
Most fordítsuk meg az
irányt: mi fejezheti ki a
tárgyat, mint funkciót?*

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetnek ki?

Szintaktikai eset, morfológiai eset (ismétlés)

tárgyi pozíció
accusativust kíván.

határozott főnév az accusativusát
et előjáróval fejezi ki.

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>		<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>	<i>accusativus</i>	
<i>hely[határozó]</i>		<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokos[jelző]</i>	<i>genitivus</i>	
...	...	<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

Tárgy, ami nem accusativus?

A kötelező vonzatok nyelvenként változnak!

- Arnold & Choi (2003: 13):

[Más esetekben] „*the accusative will appear as the object of a prepositional phrase, since some Hebrew verbs mark objects with specific prepositions.*”

- Angolul prepozíciónak „tárgya” van.
- Két lehetséges értelmezés:
  1. Tárgy = minden (kötelező) vonzat??
  2. Akaratlanul hibás gondolatmenet:
angolul accusativus →
szemantikailag tárgy →
„a héber vonzattal fejezi ki a tárgyat”

<i>segít vki-<u>nek</u></i>	<i>help someone</i>	עזר ל...
<i>ragaszkodik v-<u>hez</u></i>	<i>cling to s.o.</i>	דבק ב...
<i>kettéoszt</i>	<i>prevail</i> <i>uralkodik vki-<u>n</u></i>	בקע ב...
<i>harcol vki <u>ellen</u></i>	<i>fight someone</i>	נלחם ב...
...	...	...

Arnold & Choi 2.2: *genitivus*

Forma és funkció/jelentés

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

Hogy eljussunk a szavak alakjától a szöveg jelentéséig:

- Adott forma, például

- előjáró nélküli főnév
- constructus-os szerkezet
- perfectumban álló ige

milyen jelentéseket fejezhet ki?

- Adott jelentést, funkciót, például

- megszólítást
- birtokviszonyt
- jövő időt

milyen formák fejezhetnek ki?

---

néhány forma
(formák diszkrét halmaza)

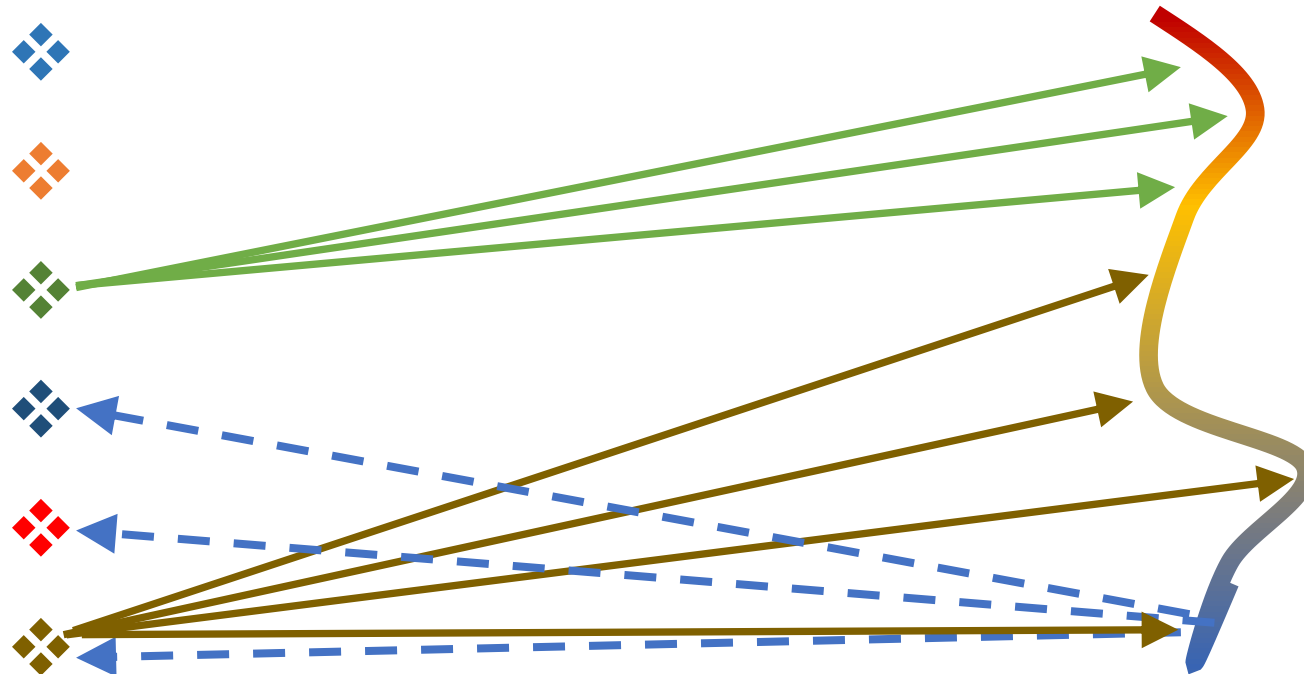
a lehetséges jelentések
folytonos spektruma

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetik ki?

Nyelvi jel = jelölő/jeltest + jelentés

Forma

Jelentés

Fonológia: fonéma

Lexikon → morféma

Morfológia: szó

Szintaxis: szó,
szó szerkezet,
mondategység, mondat

Szószemantika:

morféma jelentése

Kompozicionális szemantika:

szó jelentése,
szó szerkezet jelentése,
mondategység, mondat jelentése

atomi elemek
jelentése

nagyobb egység
jelentése az összetevők
jelentéséből

A constructus-os szerkezet
szintaxisa: a formáról

Nomen regens és nomen rectum

מְלֶכֶת־שָׁבָא

'Sába királynője' (1Kir 10,1)

- *nomen rectum*
„uralt főnév”

nomen regens
„uralkodó főnév”

bővítmény

fej

status absolutus

status constructusban áll (ahogy első évben megtanulták)

„genitivus”

esetet a mondatbeli helyétől függően kap

(Sábának a királynője...)

(Sába királynője, Sába királynőjét,
Sába királynőjének a, Sába királynőjéhez, stb.)

Nomen regens és nomen rectum

- Két *nomen regens* nem lehet, körbeírásra van szükség, szuffixum a második nomen regens-en:

בְּנֵי דָוִד וּבָנֹתָיו 'Dávid fiai és lányai'

- Két *nomen rectum* lehet: קִנְיָה שָׁמַיִם וְאָרֶץ (Gen 14,19)
- De néha ezt is elkerülik: אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ (Gen 24,3; cf. Jer 8,1)
- Láncolat (a nomen rectum is constr. szerkezet): יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אָבֹתַי (Gen 47,9)

A constructus-os szerkezet
szemantikája: a funkcióról, jelentésről

Arnold & Choi 2.2–2.3

Szintaktikai eset, morfológiai eset

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport adott
szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokosjelző</i>		
...		<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

A szakkönyvek logikája jobban megérthető, ha élünk a nyelvi szintek különválasztásával.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FORMA

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	<i>-u-</i>
Acc	<i>-a-</i>
Gen	<i>-i-</i>

Dualis	
Nom	<i>-ā-</i>
Acc+Gen	<i>-ay-</i>

Pluralis	
Nom	<i>-ū</i>
Acc+Gen	<i>-ī</i>

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része...

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

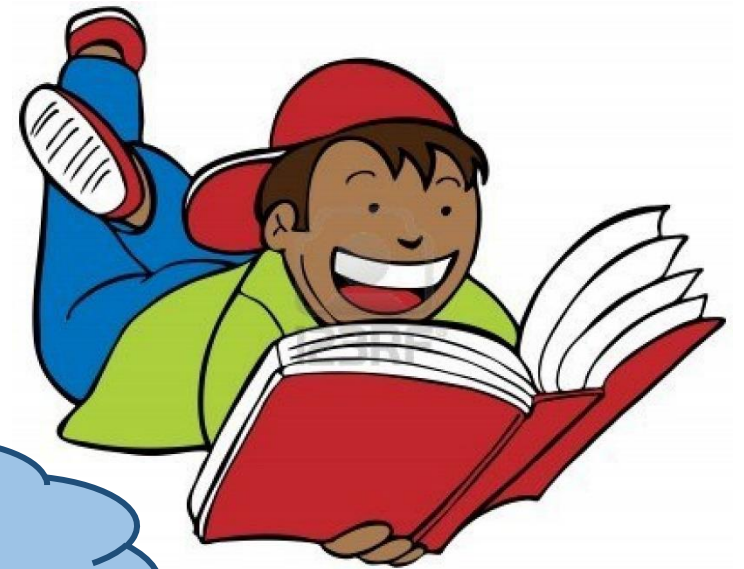
Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(obliquus = acc + gen.)

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

*Gondolom, maguk sem látták
korábban ez a képet, ezért nincs
rá külön nyelvi jelük. Mégis le
tudják írni saját szavaikkal:*

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

- A világ komplexebb, mint ahány szó van. „Sokkal” komplexebb: új jelenségeket kell állandóan leírni. Nem létezhet mindenre külön nyelvi jel. Ezért:
- A nyelv kombinatorikus eszközökkel él:

Gondolom, maguk sem látták korábban ez a képet, ezért nincs rá külön nyelvi jelük. Mégis le tudják írni saját szavaikkal:

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

- A világ komplexebb, mint ahány szó van. „Sokkal” komplexebb: új jelenségeket kell állandóan leírni. Nem létezhet mindenre külön nyelvi jel.

Ezért:

- A nyelv kombinatorikus eszközökkel él:

- Alany + állítmány
- Alany + állítmány + tárgy / határozó
- Főnév + jelző
- stb.

„valami” + ahhoz
kapcsolódó „valami”

*Gondolom, maguk sem látták
korábban ez a képet, ezért nincs
rá külön nyelvi jelük. Mégis le
tudják írni saját szavaikkal:*

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

Fej (head) + módosító / bővítmény. Utóbbi lehet:

1. Kötelező vonzat (kötött bővítmény, *complement*)

- Főnevek: *teteje* **VMINEK**, *fia* **VKINEK**... (vö. [ház-, üveg-]tető, fiú)
- Igék: *ad* **VKINEK VMIT**, *dönt* **VMI MELLETT**... (vö. beszélget **vmi mellett**)
- Intranszítív (csak alany) vs. tranzitív (alany + tárgy) igék (vö. *havazik*, *esteledik*)

A fej nyitva hagy egy üres elemet, ahova bejön a vonzat, nélküle nem teljes a jelentés.

2. Opcionális módosító (adjunktum, *adjunct*)

- Főnevek: a legtöbb minőségjelző, mennyiségjelző, birtokos jelző.
- Igék: tipikusan helyhatározók, módhatározók, stb.

Kiegészíti a fej jelentését, de nélküle is teljes lehetne a jelentés.

- (1) Futok **a parkban**.
- (2) Lefutok **5 kilométert**.
- (3) Megyek / futok **VHOVA**.

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév (névszó) kapcsolatának megjelenési formái nyelvenként változhatnak:

(Az angolban és a magyarban sem mindig ugyanaz, és a héberben is léteznek más lehetőségek a *status constructus*on kívül. Ld. pl. az értelmezőt jövő órán.)

	Magyar párhuzam	Angol párhuzam	Héber: <i>status constructus</i>
Birtokos szerkezet:	<i>a király háza</i>	<i>the house of the king</i> <i>the king's house</i>	בית המלך
Szóösszetétel:	<i>vasrúd</i>	<i>iron rod</i>	שבט ברזל
Egyéb jelzős szerkezetek:	<i>szent hegy</i> <i>hét nap</i>	<i>holy mountain</i> <i>seven days</i>	הר קדש[ו] שבעת ימים
Körülírás:	<i>tűz által égetett</i>	<i>burned of/with fire</i>	שרפת אש

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A genitivus kifejezése, megjelenési formája:

- Főnév: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-i > ∅ törlés kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)
Nomen rectum, amely előtt áll egy *nomen regens* (*status constr.*-ban).
- Személyes névmás: birtokos szuffixum a *nomen regensen* (ן-, ם-, ך-,...).

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév, ha találkozik:

nomen regens → *kapcsolat* *nomen rectum*
(*status constructus*-ban) (*status absolutus*-ban)

valamilyen szerepet betölt a mondatban:

a *nomen regens*-et módosítja:

a mondatbeli
funkciónak
megfelelő
esetet kap

- alany
- állítmány
- tárgy
- ...

- birtokosa, tulajdonosa
- jelzője
- vonzata
- ...

genitivusi
esetet kap

A könyv~~ő~~ Jánosnak piros. Ez a könyv~~ő~~ Jánosnak. Látom a könyvét J-nak.
A könyvében Jánosnak szép képek vannak. ...

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév, ha találkozik, például:

- Birtoklás, tulajdonlás: „könyve Jánosnak”, „háza Jánosnak”
„rabszolgája Jánosnak”?
- Elidegeníthetetlen viszony: „keze Jánosnak”, „apja Jánosnak”
- Rész-egész viszony: „keze Jánosnak”, „ajtaja a háznak”, „teteje a háznak”
- Kötelező vonzat: „teteje/széle valaminek”, „tulajdonosa valaminek”, „apja valakinek”
- Vonzat cselekvéshez, történéshez köthető főnév esetén:
  - Alany: „tánca Jánosnak” ← *János táncol*
  - Tárgy: „etetése az állatoknak” ← *valaki eteti az állatokat*

ami az igének alanya, tárgya, határozója..., abból birtokos jelző lesz a főnevesítés után.

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A constructus-os szerkezet kifejezhet:

- Gen. subjectivus: alanyi genitivus (ld. még participiumknál is)

אֲרָאנוּ בַיְשׁוּעַ אֱלֹהִים (Zsolt 50,23)   הָיָה דְבַר-יְהוָה אֶל-אַבְרָם (Gen 15,1)

פִּקּוּדֵי יְהוָה יִשְׂרָיִם (Zsolt 19,9)

- Gen. objectivus: tárgyi genitivus

טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעַד | יִרְאֵת יְהוָה (Zsolt 19,10)

- Érdekes szerkezet, a „cselekvés-létezés” alanya és tárgya is megjelenik:

וְעַל-עַם עִבְרָתִי אֶצְוֶנוּ (Jes 10,6) „a haragomnak a népe ellen”

(„...az ellen a nép ellen rendelem, amelyre haragszom..” [RÚF])

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A constructus-os szerkezet kifejezhet:

- Possessive: birtoklás
- Relationship: családi-társadalmi viszony
- Gen. subjectivus: alanyi genitivus (1)
- Gen. objectivus: tárgyi genitivus (2)
- Attributive: jelzői használat (gen. qualitatis)
- Specifikáció: tekintethatározói genitivus
- Cause: okhatározói genitivus
- Purpose: célhatározói genitivus
- Means: eszközhatározói genitivus
- Material: anyagnév
- Measure: mennyiség
- Explicative: „magyarázó” (tulajdonnevek)
- Superlative: felsőfok

(1) Az oroszlán simogatása veszélyes.

(2) Az oroszlán simogatása veszélyes.

(1) שְׂמֵרֵי *inf. constr. + főnévi birtokos szuffixum*

(2) שְׂמֵרֵנִי *inf. constr. + igei tárgyi szuffixum*

Sok funkcióban héber constr. szerk. = magyar szóösszetétel.

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A constructus-os szerkezet kifejezhet:

- **Attributive:** jelzői használat (gen. qualitatis)
- **Specifikáció:** tekintethatározói genitivus
- **Cause:** okhatározói genitivus
- **Purpose:** célhatározói genitivus

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

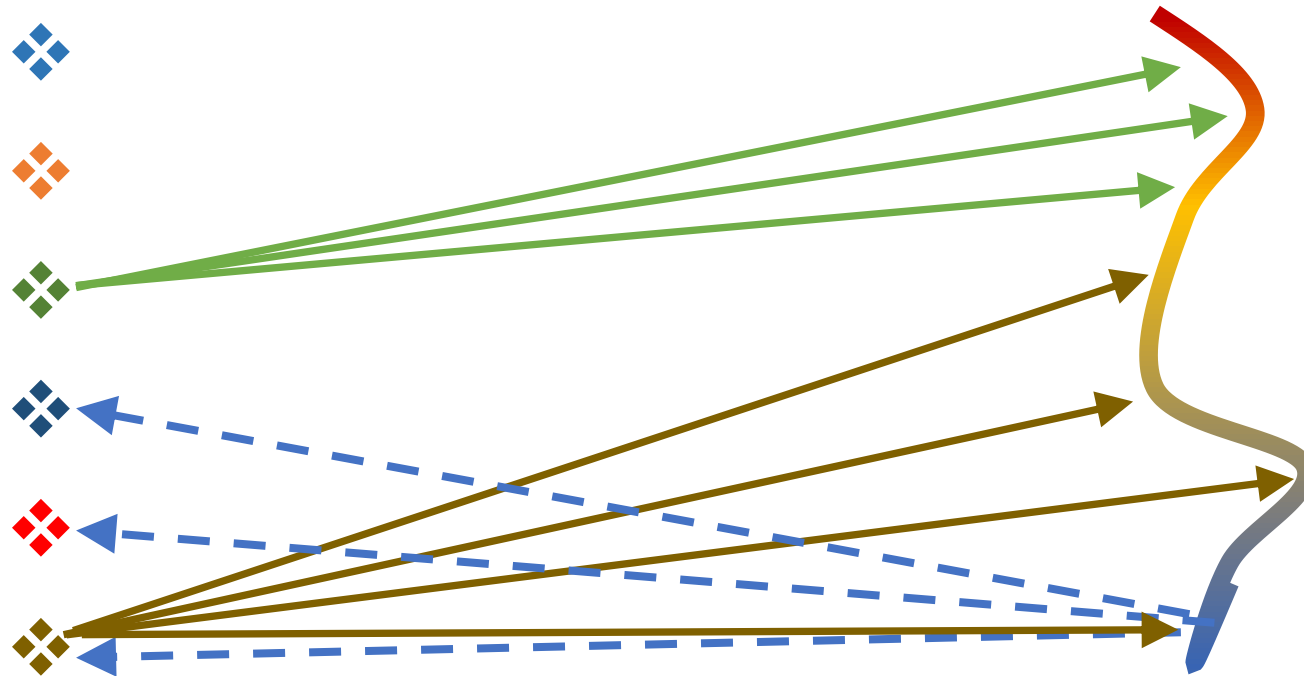
A constructus-os szerkezet kifejezhet:

- Means: eszközhatározói genitivus
- Material: anyagnév
- Measure: mennyiség
- Explicative: „magyarázó” (tulajdonnevek)
- Superlative: felsőfok

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika) (ismétlés)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

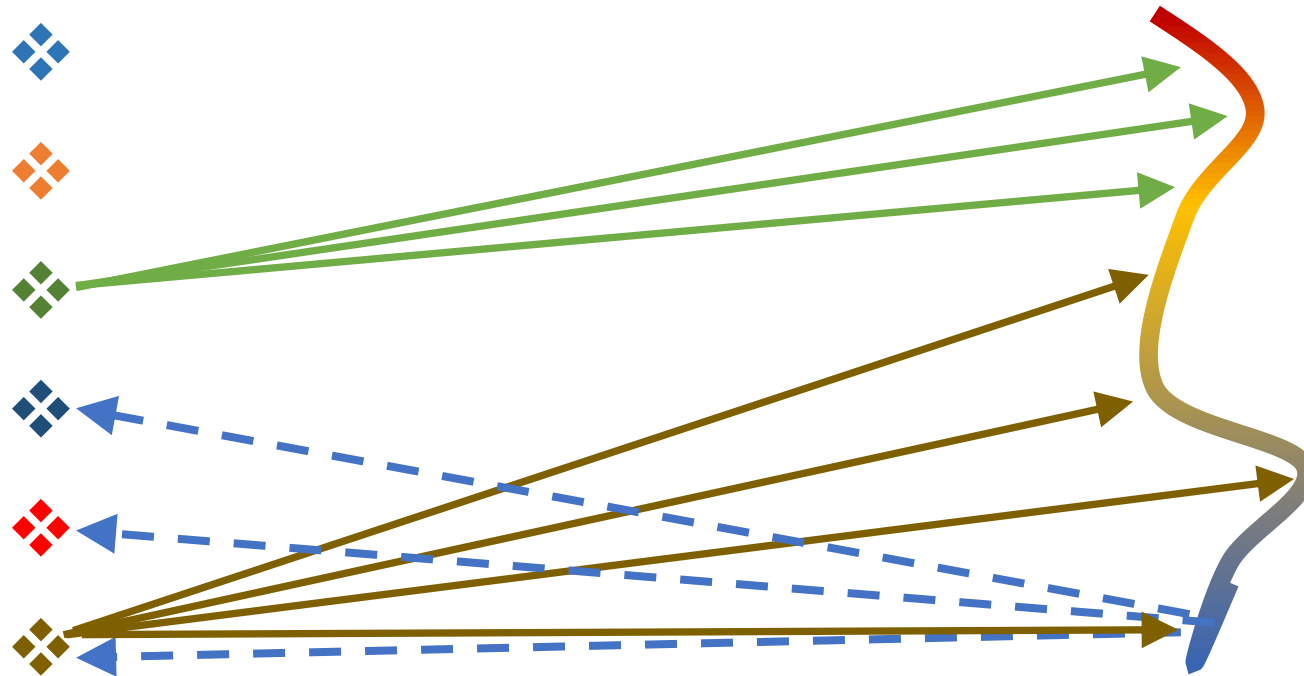
milyen formák fejezhetnek ki?

A birtoklás kifejezése és
a birtokos szerkezet

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetik ki?

A birtokviszony kifejezése a bibliai héberben

- Constructus-os szerkezet: a birtokviszony kifejezésének eszköze

- לְ (Vö.: a dativus és a genitivus „közelsége” sok nyelvben, pl. a magyarban.)

הנה ראיתי בן לְישי בית הלחמי (1Sám 16,18)

„...íme, láttam a bettlehemi Jisáj fiát/a fiát a bettlehemi Jisájnak...”

- Kései Bibliai Héber (LBH): הנה מטתו שְלִשְׁלמה (Énekek Éneke 3,7)

„Íme Salamon ágya / az ágy, amely Salamoné...”

Klasszikus BH *ašer* + *le...* > kései BH *še...* + *le...*

grammatikalizálódás:
gyakran előforduló kombináció
grammatikai szerkezetként rögzül.

> rabbinikus (misnai) héber korban önálló *šel*:

határozott birtokos:
še+la > *šel+ha*

Viszlát jövő szerdán!